

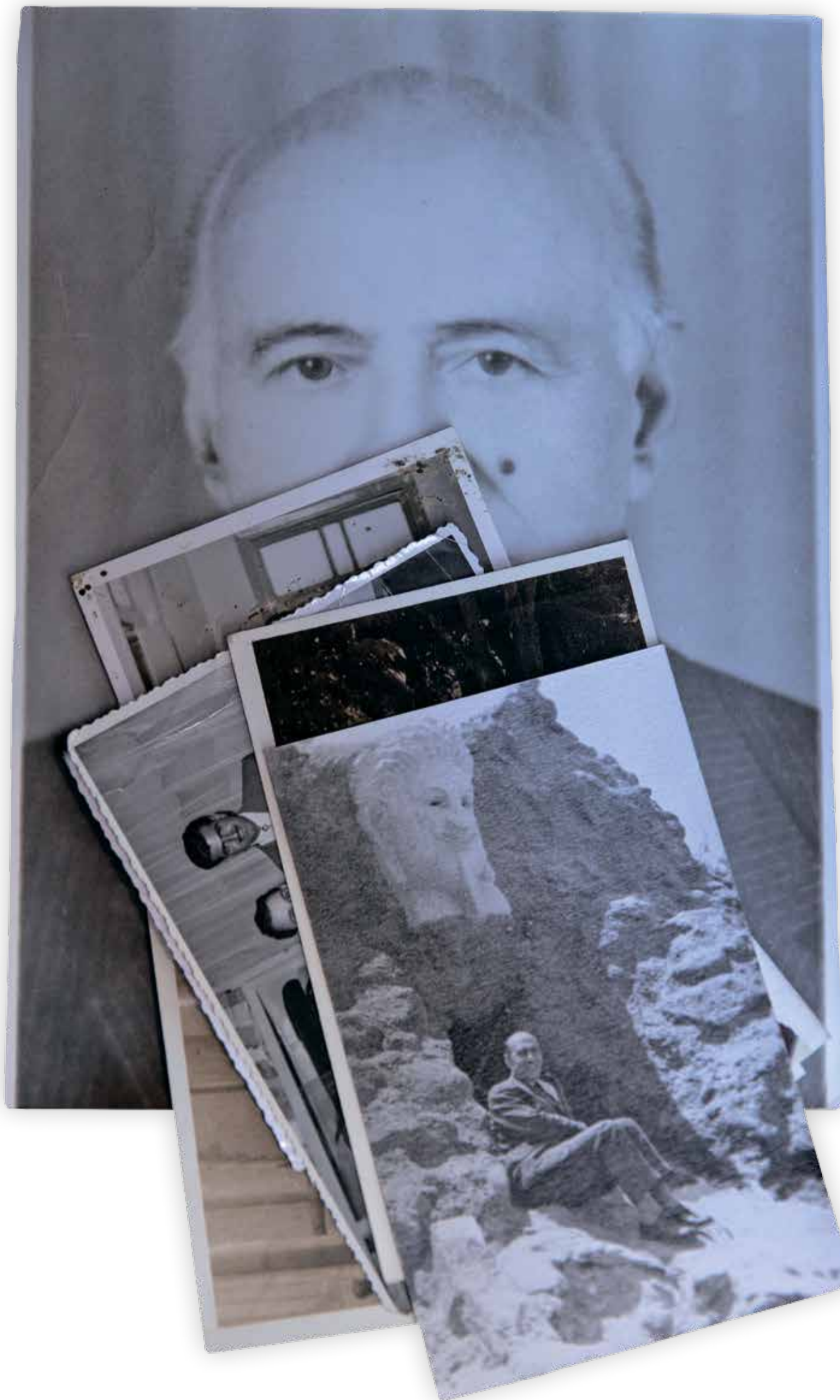
בקיץ 1948 גורש סמי סעאדה מדירתו בחיפה לאחר שהשתלטו עליה שתי משפחות יהודיות. בניסיון להשיב לעצמו את רכושו הוא שיגר סדרה של מכתבים מפצירים לראש הממשלה דוד בן גוריון. המכתבים, שמופיעים בספרו של ההיסטוריון אדם רז, מספקים מבט מבפנים לטרגדיה הפלסטינית עם הקמת המדינה. בן גוריון, אגב, לא שלח מכתב תשובה

חורבן הבית של סמי סעאדה

שירין פלאח סעב

ב-11 ליוני 1948 הופיעו לוחמים של תנועת ההגנה בדירתו של סמי סעאדה ברחוב הנביא אליאס בעיר התחתית של חיפה והורו לו לעבור מיד לדירה אחרת ברחוב עבאס. זה קרה בעקבות ההוראה שהוציא ראש הממשלה דוד בן גוריון לרכז את כל הפלסטינים שנותרו בעיר אחרי שנכבשה על ידי כוחות הצבא הישראלי, באזור ואדי ניסנאס וברחוב עבאס הסמוך לו. לא ברור מה עבר על סעאדה בשנה הראשונה להקמת מדינת ישראל. סביר להניח שכמו 3,500 תושבים אחרים שנשארו בעיר הוא חווה פחד וחוסר ודאות, ור בארצו וללא הנהגה פור ליטית שתייצג אותו. אבל ב-26 ביוני 1949, הוא שלח מכתב לבן גוריון שבו תיאר את העקירה הכואבת מביתו.

"אני החתום מטה, סמי סעאדה, פקיד בחברת הנפט העיראקית בחיפה, הייתי גר בדירה במשך השנים האחרונות ברחוב מר אליאס מס' 124, המ' כיל ארבעה חדרים גדולים, מטבח, אמבטיה ושלוש מרפסות. בדירה הוצא מצאו משפחתי ובני את כל הנוחיות הדרושה. ביום 11.7.48 הופיעו השלטונות הצבאיים והעבירוני אל בית מס' 29 ברחוב עבאס, ונתנו לי לגור בקומה העליונה — אשר כדי להגיע אליה צריך לעלות 84 מדרגות. נשמעתי לפקודה הצבאית ברצון רב למרות הקשיים הרבים הנמ' צאים בה גם לי וגם למשפחתי, והנני שומר אצלי רישיון רשמי מטעם הצבא הנותן לי את הזכות לגור בדירה הנדונה בבית מס' 29 המכילה ארבעה חדרים, מטבח וחדר רחצה".

המשך מעמ' 1

סמי סעאדה בשנות ה-60 עם עמיתיו בעבודה צילומים: מתוך אלבום משפחתי, רפרודוקציה: אוהד צויגנברג

סלומון ואמר לי באנגלית את הדברים הבאים: מחלקת הקסטודיאן מבטיחה ומתחייבת לתת לי חוזה שכירות על הקומה בשלמותה. היא מתחייבת כי האדון ממך יפנה את הבית רק בשוב משפחתי לחיפה, שהוא יתגורר עם משפחתו בחדר אחד בלבד, שהוא יייצא אצלי בתור אורח וכי הוא מסכים לתנאים המיוחדים, תמורת הבטחה מצדי לקבל אותו בחדר אחד בחודשים לאחר כיבושו של האדון ממך את אחד מחדרי ביתי, הגיעו לחיפה אביו ואמו וגרו איתו יחד באותו חדר. בו בזמן שקיוויתי כי האדון ממך ישמור על הבטחתו אליי הסתכנו העניינים והאב הציק לי בכל הזדמנות ודרש להיחשב בבית על חשבונתי.

רק שהסיפור של סעאדה לא נגמר בחילוקי הדעות עם בני משפחת ממך, והוא מתאר בהמשך שח המכתב פלישה נוספת של משפחה יהודית שהפעם הובילה לגירושו מהבית. "בבוקר ה-7 באפריל 1949 פלשה פלוגה צבאית אל בתי הערבים ברחוב עבאס ואחרי שכבשה אותם ורקו את דיירי הדירות אל הרחוב. עתה מצאו האדון ממך ואביו כר נרחב לפעולותיהם נגדי. באמצעות אנשי הצבא, המשטרה הצבאית והמשטרה האזרחית הזמין נו קצין בדרגת קפטן ששמו צ'צ'יק לפלוש אל דירתך, זה התנפל עלי במכות וגירש אותי מהבית. פניתי לשלטונות, אולם לא עשו לטובתי דבר. גירשו אותי הכובשים והעמיסו את כל הרהיטים שלי בחדר אחד."

סמי סעאדה הפך למעשה לחיפה, על אף שנושא בידי חוזה השכירות ומשלם את התשלומים בשלמותם כפי ששילמתי גם את תשלומי המגורים בזמן שאחרי נהנים בקלקלתם בניגוד לחוק. שתי המשפחות, ממך וצ'צ'יק, לא הסתפקו בגירושו מהדירה. במכתב הוא טוען שהן החליפו את המנעול בדלת הכניסה ומנעו ממנו גישה לרכוש שנשאר בפנים.

ביזת הרכוש
המכתבים שסעאדה שיגר לבן גוריון מתועדים בספרו של ההיסטוריון אדם רו "אסונו הפרטי של מר סמי סעאדה" (הוצאת כרמל, ירושלים), שאיתר אותם בארכיון המדינה ובארכיון צה"ל,

עד הכיבוש הישראלי חלק סעאדה, יליד 1910, את הדירה ברחוב הנביא אליאס עם אמו, אשתו וארבעת ילדיו. זמן מה לפני ני שקרבות מלחמת העצמאות הגיעו לחיפה באפריל 1948, עזבו בני המשפחה את העיר ועברו ללבנון. לפי חוקי המדינה החדשה הם הוכרו כנפקדים ורכושם הולאם. הופעת האזרחים היהודים הלא קרואים בדירתו, כפי שסעאדה מתאר במכתבו לבן גוריון, היתה רק אחת בסדרה של פלישות של חיילים ובני משפחותיהם לדירות של תושבים פלסטינים, גם כאלה שלא נמלטו ונשארו בחיפה. אירועים אלו המשיכו להתרחש חודשים ארוכים לאחר כיבוש העיר.

גם בדירתו החדשה ברחוב עבאס סעאדה לא מצא מנוחה ולא נחלה. "בתאריך 18.1.1949 שבתי הביתה בשעה עשר בלילה אחר שבייליתי את הערב עם מכ"רים", הוא מפרט בהמשך מכתבו. "מצאתי בבית משפחה ורה המורכבת מאיש ששמו 'ממן', אשתו וגיסו. הם נכנסו לבית אחרי שפתחו אותו באמצעיהם המיוחדים וכבשו להם חדר אחד אחרי שרוקנו את הריהוט שהיה בתוכו. התחיל מיד בני בנינם ויכוח שנמשך עד חצות, שהסתיים בהבנה גמורה שהם יעזבו את הבית השכם בבוקר, ולכן סירבתי להזמין משטרה. התייחסתי אליהם יפה במיוחד שהבטיחו לא להישאר בדירה בכלל."

נראה שהדיירים החדשים לא מילאו את חלקם בהסכם. סעאדה ממשיך וכותב שכאשר הגיע למחלקת "קסטודיאן" (נכסי נפקדים) להשלמת חוזה השכירות של דירתו החדשה, הופתע לגלות שם את אחד הפולשים, אדם בשם אדוארד ממן, שהגיע לשם לפניו כדי להסיר דיר חוזה שכירות באחד החדרים. "כשעליתי להיכנס מצאתי כי האדון ממך כבר הקדימני אליו, בלוויית אחד מקציני הצבא שבא להגן עלי. אחרי שהותם עם המנהל 20 דקות הוומנתי להיכנס והיה בלוויית אחד מפקידי חברת הנפט העיראקית, מקס סלומון, שדיבר במקומי כי אני לא יודע לדבר את השפה העברית, ואחרי כמה דקות פנה אלי האדון מקס

סמי סעאדה עם אחותו הבכורה ג'נפיאף בירדן

עטיפת הספר צילום: סטיבן ד'יווי

רעיד סעאדה: "אבא שלי חטף שתי מכות. המכה הראשונה היתה כיבוש חיפה והשנייה, שהיתה לא פחות כואבת, היא שהמשפחה שלו התפרקה כי אשתו והילדים נשארו בלבנון. כל השנים הוא שאף לאחד את המשפחה"

הפרקטיקה לפנות למסד בבקשות באמצעות מכתבים, אומרת ד"ר לינא דלאשה, היסטוריונית מאוניברסיטת הומבולדט בקליפורניה שחקרה גם היא מסמכים בארכיון המדינה. "ב-1926 השלטונות הבריטיים העניקו אזרחות לפלסטינים בפלסטין ועל אף שהיו מודעים למגבלות של האזרחות הקולוניאלית, הם נהגו לפנות למסד הבריטי ולתבוע את זכויותיהם כאזרחים. כך שהפנייה למסד הישראלי היא המשכיות לתקופה שקדמה לקום המדינה". המכתבים ששלח סעאדה לבן גוריון פותחים צוהר לסבל האישי של הפלסטינים וההתמורדות שלהם מול המסד היהודי

לא הניב פרי. התיקים לא קיימים יותר בארכיון. בן גוריון לא ענה למכתבים שנשלחו לו, אבל שר המיעוטים, בכור שלום שטרית, השר היהודי שעשה הכי הרבה למען הפלסטינים באותם ימים והתנגד למדיניות הגירוש של בן גוריון, ניסה לסייע לו. זה לא הצליח, בסופו של דבר. מה דחף את סמי סעאדה לשלוח מכתבים לבן גוריון? האם הוא האמין שראש ממשלת ישראל יגלה אמפתיה לאסון הפרטי שלו? "למרות הנכבה שהתחוללה בקרב העם הפלסטיני והשינוי הממסדי העמוק, יש תבניות חברתיות ופוליטיות שחייבו להתיקים בתוך החברה הפלסטינית וביניהן גם

הם שופכים אור על הטרגדיה שעברו רבבות פלסטינים עם הקמת מדינת ישראל. "הפלסטינים שנשארו בארץ היו חסרי קול בארץ שעכשיו הפכה לישראל", והיו בה אזרחים סוג 1. לא רק זה, אלא שכל המבנה החברתי והפוליטי הפלסטיני התפרק לרסיסים. הם היו פליטים בארצם ובביתם, נתונים תחת השלטון היהודי, מה שמסביר את הייאוש שקיים במכתבים של סעאדה. זה ספרו השני של רו בנושא, אחרי "ביות הרכוש הערבי במלחמת העצמאות" (הוצאת כרמל) שיצא לפני כמה שנים. "אם בספר הזה תיארתי מגמה ומדיניות רחבות, בספר על סעאדה רציני להביא פן אישי יותר", הוא אומר. "יש הבדל בין לכתוב אמירה כללית שבזו את חיפה לבין לתאר את הסיפור מבפנים: הפחדים, הלבטים, הקשיים. זה ההבדל בין סטיסטיקה למקרה פרטי". וזה לא ההבדל היחיד. "אסונו הפרטי של סמי סעאדה" כתוב כמחזה בתוספת שני פרקים היסטוריים. "לאורך הדרך היה ברור שהסיפור של סעאדה לא מתאים למאמר או לספר היסטוריה – וזאת מכיוון שיש יותר מדי חורים בעלילה", מסביר רו. "אין נראו החיים בביתו של סעאדה לאחר הפלישות של המשפחות היהודיות? האם הוא הכין לעצמו קפה או פחד לעשות זאת? מי ניקה את המטבח? האם הוא חלק עמם את המקרר? השאלות רבות מאוד, אבל תשובות להן לא היו לי". רו אומר שעל אף שלא הצליח להשיג את כל המכתבים שבהם פירט סעאדה את מצבו האישי המסובך, הוא הצליח לאסוף בארץ כיונים מספיק חומר בשביל לתאר בפירוט חריג את מה שאירע לו. "הניסיונות להגיע לתיקי בית המושט, לאחר שהחליט לתבוע את הפולשים בשתי ערכאות שונות,

אורי יהפון את רהיטך הישן לחדש

התמחותנו בחידוש וריפוד כל סוגי הרהיטים. מודרני, קלאסי ועתיק. כולל החלפת קש וינאי.

מבחר גדול של בדי-ריפוד לבחירה בבית לקוח לתיאום פגישה: אורי שירין 050-5205680 | 03-6482792 www.uri-shirin.co.il | ushirin@zahav.net.il הגנים 16, רמת השרון

היום זה נפתח!

הפסטיבל הבין-לאומי ה-22 לאנימציה, קומיקס וקריקטורה

9-13 באוגוסט

אנימיקס!

סינמטק תל אביב

קרטיסים באתר אנימיקס
*6876 animixfest.co.il

זאב אנגלמאייר

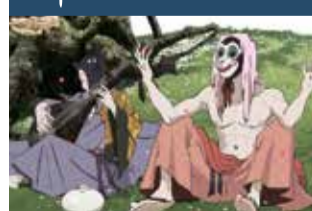
ערב הוקרה ל"זאב" במלאת 20 למותו

ניקולא הקטן

אינו-הו

טל קנטור

פירוט אירועי הפסטיבל באתר אנימיקס ובתוכניה

ומכבדת. בנו מתאר אותו כאדם שהצטיין בקור רוח ובסבלנות והקפיד מאוד על הופעתו החיצונית. "הוא תמיד לבש חליפת שלוש חלקים. אפילו כשנסענו לים הוא הקפיד על לבוש רשמי. כל מי שמכיר את סמי סעאדה זוכר את ההערכה שקיבל מהסביבה הקרובה שלו. אנשים פנו אליו כדי להתייעץ איתו, והוא ידע להקשיב בהבנה ולמצוא את הפתרונות לכל בעיה. היתה לו גם שליטה מלאה באנגלית. כשלמדתי בבית הספר לא הודקתי למילון כי נעזרתי באבא שלי, הוא עזר לי בכל שאלה. הוא אהב לכתוב וידע לכתוב וכל חייו שלח מכתבים לאנשים".

לא ברור למה סעאדה בחר להסתיר מילדיו את מה שהתרחש בדירה ברחוב עבאס ואת המכתבים ששלח לבן גוריון. "אבא שלי לא היה אדם שמדבר על הרגשות שלו, או על הדברים שמציקים לו, הוא שמר את הדברים לעצמו", אומר ראיד. "אולי לאמא שלי הוא כן סיפר על מה שקרה בדירה בחיפה. אני אף פעם לא ידעתי איך הוא מרגיש באמת".

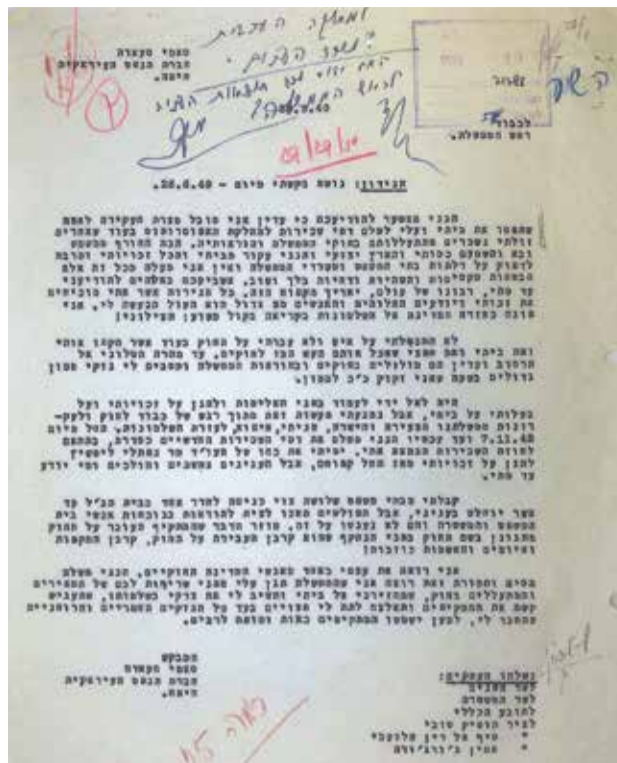
בנו הבכור של סעאדה, רפיק, בן 78, שמתגורר היום ביוון, ביקש בשלב מסוים לדעת מה עלה בגורלו של הבית שבו התגוררה המשפחה. האב הסכים לנסוע לחיפה עם רפיק וראיד הצטרף לנסיעה. "זה היה כמה שנים אחרי מלחמת 67. הם נתנו לי מצלמה כדי שאצלם את הבית, אבל הפעלתי את המצלמה לא נכון ושרפתי את סרט הצילום", הוא נזכר. "את הבית לא מצאנו ואבא שלי לא אמר הרבה אחרי הנסיעה".

בתחילת שנות ה-80 חלה סמי סעאדה בפרקינסון. שבע שנים אחר כך, בגיל 76, הוא מת. אשתו ג'וליה האריכה ימים ומתה השנה. "אני חושב שאבא שלי מת עם תחושות של כעס", אומר ראיד, "כי באותה תקופה נהרגה אחת מהאחיות שלי במלחמת האזרחים בלבנון. המחלה החמימה עם הזמן והתרופות שהוא לקח גרמו לו לכשל בכליות וזה הביא למוות. בתקופה האחרונה בחייו הוא שכח הרבה. לאבא שלי היו חיים קשים אחרי הנכבה, הוא לא הצליח לשמור על משפחתו ועל ביתו, אבל זה לא מנע ממנו להמשיך קדימה ולשמוע על הגיבוש המשפחתי ככל האפשר, והוא עשה זאת בזכות האישיות הנעימה והאינטליגנט שיהיה לו".

אחרי מות אביו חזר בנו לחיפה והפעם מצא את הבית ברחוב עבאס. "אבא שלי התגורר שם זמן רב ולראות את הבית היה מאוד משמעותי עבורי", אומר ראיד. "הבית הזה הוא חלק מהמורשת המשפחתית שלי, חלק מהזהות שלי".

התעמלות בוקר

- לפי התלמוד, מה היה סכום הנדוניה שנתן בן-גוריון לבתו?
- לפי המשנה, איהו נס אירע לכהן הגדול בכל יום כיפור? תשובות בעמ' 10

המכתב לבן גוריון בנוגע לפלישה לבית צילום: ארכיון המדינה

נשאר בלבנון. כל השנים הוא שאף לאחד את המשפחה מחדש, זה העסיק אותו כל הזמן. הרבה משפחות פלסטיניות התפרקו בעקבות 1948. אבא שלי נאלץ לקבל החלטות גורליות בצל השינויים שנכפו עליו וזה גרם לבלבול גם בתוך המשפחה".

אם אובדן ביתו והגעגועים למשפחתו לא הספיקו, גם חברת הניפט שבה עבד נסגרה בעקבות המלחמה. "מעמדו השתנה והוא איבד את מה שיש לו", אומר ראיד ומספר שבתחילת שנות ה-50 אביו ניסה לאחד את המשפחה מחדש, אבל זה לא קרה. "בגלל חילוקי דעות ועניינים אישיים אבא שלי לא הצליח לאחד את המשפחה ולא התאקלם בלבנון. הוא לא מצא את עצמו שם. בסוף הוא נפרד מאשתו, שנשארה עם הילדים בלבנון, ובמשך הזמן הם קיבלו דרכונים לבנוניים".

אחרי לבנון, סעאדה עבר לירדן וצא עבודה בסניף המקומי של אותה חברת נפט שהעסיקה אותו בחיפה. "יש לי מזוודה ובה התמונה של אבא שלי כשעבד בירדן, יש אפילו צילומים עם המלך חוסיין", אומר בנו.

ב-1960 סעאדה התחתן בשנית עם ג'וליה, אישה פלסטינית ילידת בית גאלא, שעבדה כתופרת ושאותה הכיר בעמאן. לבני הזוג נולדו ארבעה ילדים, וכיניהם ראיד.

הפרק המשפחתי החדש הביא עימו שינויים נוספים. ראיד מספר שב"תחילת שנות ה-60 אביו רכש מלון במזרח ירושלים, 'ג'רוולם הוטל', ועבר לגור בעיר. 'במקרה הוא ראה מודעה בעיתון שמציעים מלון למכירה באל-קודס, הראה את המודעה לאמא שלי והיא עודדה אותו לקנות. אבל לא היה לו מספיק כסף והוא פנה לדוד שלי שעבד או בעיראק והם סיכמו כיניהם לקנות את המלון ביחד'. 'ג'רוולם הוטל' נשאר גם היום כבעלות משפחת סעאדה וראיד מנהל אותו ביחד עם אחיו ובת דודתו. המכתבים ששלח סעאדה לבן גוריון מתאפיינים בגישה אדיבה

רז. "הם היו פליטים בביתם ובארצם" צילום: תומר אפלכאום

אדם רז: "איך נראו החיים בביתו של סעאדה לאחר הפלישות של המשפחות היהודיות? מי ניקה את המטבח? האם הוא חלק עמם את המקרר? השאלות רבות מאוד, אבל תשובות להן לא היו לי"

בתהליך הקמה ולא היתה ציפייה שמספר גדול של פלסטינים יישארו בה. העדיפות שניתנה אז לניכוס נכסי 'נפקדים' לטובת המדינה והרוב היהודי שיחקה תפקיד בתהליך של התהוות והקמת המדינה".

חטף שתי מכות

ראיד סעאדה (60), שמתגורר במזרח ירושלים, מספר כשיחה עם "הארץ" שהוא גילה לראשונה על המכתבים ששלח אביו לבן גוריון ריון מההיסטוריון רו ששיטף אותו בחומרים שמצא. "מה שאבא סיפר לי זה שהוא התגורר בבית בחיפה והעבירו אותו לרחוב עבאס. הוא לא סיפר לי מה התרחש בתוך הבית, לא סיפר על המכתבים ולא ידעתי איך היו החיים שלו בחיפה אחרי המלחמה. צריך להבין, אבא שלי חטף שתי מכות – המכה הראשונה היתה כיבוש חיפה והמכה השנייה, שהיתה לא פחות כואבת, היא שהמשפחה שלו התפרקה כי אשתו והילדים

סמי סעאדה במכתב לבן גוריון: "קצין בדרגת קפטן ששמו צ'צ'יק פלש אל דירת. זה התנפל עלי במכות וגירש אותי מהבית. גירשו אותי הכובשים והעמיסו את כל הרהיטים שלי בחדר אחד"

מתוך מכתב של סמי סעאדה לבן גוריון: "אני פונה כאזרח המדינה בקריאה בקול משוע: הצילונו! לא התנפלת על איש ולא עברתי על החוק. השליכו אותי אל הרחוב והם מסבים לי נזקי ממון גדולים"

כאזרח המדינה אל השלטונות בקריאה בקול משוע: הצילונו! לא התנפלת על איש ולא עברתי על החוק. עד מהרה השליכו אותי אל הרחוב ועדיין הם מזלזלים בחוקים ובהוראות המשלה ומסבים לי נזקי ממון גדולים בשעה שאני זקוק לכל ממון".

במכתב נוסף, מ-16 בנובמבר 1949, הוא מתאר את הניסיונות הנואשים שלו לחזור לדירה בר"ח עבאס ואת העוול שנעשה לו. "בהתאם להוראותיכם האחרונות התקשרתי עם מר משה יתח, הפיקד האחראי בענייני הערבים בחיפה. הוא אמר לי שכבר כתב לכם בענייני והוא מחכה להוראותיכם. בהודמנות זו אני רוצה לציין שנית את גודל העושה והנוק שהסכו לי ולרכושי במעשים הברבריים שביצעה אותה חבורה המקילה ראש בחוק ופקודותיכם".

לפי החומרים שאיתר רז, משה יתח, שעבד בסניף משרד המיעור טים בחיפה, אמנם טיפל בפנייתו של סעאדה אך ללא הועיל. "לסמי סעאדה יש חווה על הדירה, הוא ממשיך לשלם את שכר הדירה שאיננו יכול לגור בה, שני הפולשים ממשיכים לגור בדירה בלי תשלום שכר", הוא כתב למומנים עליו. לא ידוע האם הטיפול של יתח הועיל במשהו. כל הסימנים מראים שסעאדה לא זכה לקבל מחדש חוקה על דירתו. הארכיונים לא סיפקו תשובה לשאלה רבות, בהן האם סעאדה זכה בתביעה האזרחית שהגיש והאם חי כהומלט ברחובות כמו שציין במכתביו.

דלאשה אומרת שהחזרת הר"ח כוש הפלסטיני היתה אקט מכון שנועד להעביר מסר. "הממסד הישראלי העביר את הפלסטינים תושבי חיפה בעל כורחם לאזור ואדי ניסאס והם הפכו לנפקדים במובן זה שאיבדו את הזיקה לר"ח כוש שלהם. הוא והפלסטינים האחרים שלא ברחו ראו כי צד המבנה החברתי, הכלכלי והתרבותי שהכירו מתפורר, ועל אף הנכבה שעברו הם החליטו להישאר ולשרוד למרות הכל. חשוב לזכור שהמדינה היתה